

Милица Динић Маринковић
Александра Марковић

КАДА СЕ МЕСТО СЕЋА: КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЛЕКСИЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ УСПОМЕНА У ОСНОВНОШКОЛСКОМ УЗРАСТУ*

Рад испитује развој значења лексичке јединице *успомена* из оквира *Сећање_искуство* у писаној продукцији ученика на основношколском узрасту. У обради језичких података примењена су два аналитичка оквира – Фрејмнет и концептуална анализа. Резултати показују да значење лексичке јединице *успомена* у испитиваном узрасту није стабилно у оквиру конвенционалне структуре, већ да пролази кроз системску реорганизацију. У том процесу елемент *Место* постаје носећа оса успостављања значења, док се успомене доследно концептуализују као предметни ентитети. Уочени обрасци представљају системске начине концептуализације који се протежу на читав период обавезног образовања.

Кључне речи: усвајање Ј1, (лексичко-)семантички развој, Фрејмнет, концептуална анализа, српски језик.

This paper examines the development of the meaning of the LU *uspomena* ('memory.n', frame: *Remembering_experience*) in primary school students' written production. Two analytical frameworks are employed in the analysis of the linguistic data: *FrameNet* and conceptual analysis. Results indicate that, at this stage of development, the meaning of the LU *uspomena* is not yet fully stabilized within its conventional structure, but instead undergoes a process of systematic reorganization. In this process, the *Place* element emerges as the central axis of meaning construction, while memories are consistently conceptualized as objects. These patterns reflect systematic modes of conceptualization that extend throughout the entire period of compulsory education.

Key words: First language acquisition, (lexical) semantic development, FrameNet, conceptual analysis, the Serbian language.

1. Увод. Приступи проучавању лексичког развоја унутар области усвајања првог језика у досадашњим истраживањима остају, по правилу, закључани у две позиције: у позицији развојних психолога, који недовољно уважавају налазе лингвистичке науке, односно особености језичке способности која се испитује, и у позицији примењених лингвиста који испитују познавање вокабулара, често пренебрегавајући развојни и психолингвистички аспект феномена који истражују. Додатно, ови приступи подељени су и према узрастном опсегу истраживања – у оквиру развојне психолингвистике превасходно се испитује лексички развој на раном и предшколском узрасту, док је у примењеној лингвистици фокус на лексичком развоју током периода формалног образовања. Због тога, иако се лексички развој током усвајања Ј1 интензивно испитује већ више од пола века, досадашња истраживања недовољно

* Овај рад финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-33/2026-03/200174 од 5. 2. 2026. године, склопљеном са Институтом за српски језик САНУ.

обухватају комплексност лексичког система, услед чега механизми и процеси који леже у основи усвајања и развоја вокабулара остају недовољно репрезентовани и неадекватно објашњени.

Лексички развој током усвајања Л1 не може се посматрати као једноставан и праволинијски процес акумулирања нових речи, већ као изразито динамичан и комплексан процес сталне реорганизације јединица и њихових значења унутар све сложеније лексичко-семантичке мреже која се постепено успоставља. Налази релевантних истраживања у развојној психолингвистици и когнитивној лингвистици показују да усвајање вокабулара подразумева значајну варијабилност и дуготрајну стабилизацију јединица лексикона, уз поступно приближавање дистрибуцији конвенционалне употребе значења (CLARK 1993; VINMAN 1996; МОСКОВЉЕВИЋ ПОПОВИЋ 2017), при чему интеракција са окружењем, мултимодална комуникација и утеловљеност искуства имају кључну улогу у структурирању значења (TOMASELLO 2003; 2012; ВУБЕЕ 2010). Истовремено, лексичко значење није монолитно, већ има комплексну и вишеслојну структуру. Значење лексичких јединица сачињавају релације са десигнатима, денотатима и референтима, као и мрежа концептуалних односа, прототипских и полисемичких структура заснованих на метафоричким и метонимијским трансформацијама (АЛЕФИРЕНКО 1999; LYONS 1977; LAKOFF 1987; CROFT – CRUSE 2004; MURPHY 2010).

Због тога праћење семантичког развоја у усвајању Л1 захтева аналитичке инструменте који омогућавају описивање ових унутрашњих структурних односа и промена у начинима концептуализације значења. Управо из тог разлога у новијим испитивањима лексичког значења све већу пажњу привлаче модели засновани на концептуалним оквирима и мрежама значења, међу којима се Фрејмнет (RUPPENHOFER и др. 2016) издваја као један од најразвијенијих дескриптивних инструмената.

1.1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА. Овај рад надовезује се на прву експлораторну студију о Фрејмнету као инструменту за праћење семантичког развоја током усвајања првог језика (DINIĆ MARINKOVIĆ и др. 2024). Могућности Фрејмнета у овој студији испитиване су на примерима употребе лексичке јединице (*lexical unit*; у даљем тексту ЛЈ) *усјомена*, тј. сублексема *усјомена* ‘сећање на кога или што, утисак који остаје у сећању на кога или што’ (РМС) у *Развојном корпусу њисаној српској језика (РАКОПС)*¹. Налази ове студије показали су да примена Фрејмнета на развојном корпусу омогућава: (1) детектовање тачака спајања и диференцијације значења, (2) идентификацију (развојних) лексичких процеса, и (3) откривање тока семантичког развоја. Међутим, део посматраних примера употребе испитиване ЛЈ остао је изван ове анализе будући да образују јасно препознатљиву системску групу у којој долази до реструктурирања централних (*core*) елемената оквира посредством механизма појмовне метафоре и метонимије.

Стога, истраживање представљено у овом раду има двојак циљ. Прво, да понуди решења за анализу и анотацију употребе испитиване ЛЈ у случајевима када су елементи оквира измењени дејством метафоре и метонимије.

¹ О овом корпусу в. тачку 2.2.

И друго, да применом на тај начин употпуњене методологије прикаже начине концептуализације једне апстрактне ЛЈ која припада општем лексичком фонду савременог српског језика, као и врло динамичан ток њеног значењског развоја који се протеже на читав период обавезног образовања. Ово истраживање послужиће и као узор за другачији приступ концептуалној анализи – кохерентан и емпиријски заснован (за сличан приступ в. NEUMAIR et al. 2025: 2).

2. ЈЕЗИЧКИ РЕСУРСИ. Испитивање могућности примене Фрејмнета у проучавању лексичког развоја током усвајања ЛЈ (DINIĆ MARINKOVIĆ и др. 2024) започето је у тренутку припремних радњи за постављање лексичке базе Фрејмнет за српски језик.² Стога је први корак био утврђивање елемената оквира и синтаксичких реализација стандардне (конвенционалне) употребе ЛЈ *успомена* из оквира *Памћење_искусиво*³, као неопходан услов за успостављање референтне линије и тачака поређења за семантичку анализу употребе ове јединице у језику основношколаца.

2.1. РЕФЕРЕНТНИ КОРПУСИ. За репрезентативни узорак стандардне употребе анализирани ЛЈ узети су референтни корпуси савременог српског језика, СрпКор 2013⁴ и СрпКор 2021⁵. Будући да је реч о лексеми која спада у лексички минимум српског језика (Кралишник 2016: 291) и која вероватно спада у основни лексички фонд⁶, њена употреба је стабилна. Имајући ово у виду, у репрезентативни узорак за анализу уврштене су и инстанције ове сублексеме из корпуса старих српских романа СрпELTeC⁷.

2.2. РАЗВОЈНИ КОРПУС. За репрезентативни узорак језичке продукције на основношколском узрасту узет је Развојни корпус писаног српског језика – РАКОПС. Овај корпус, величине 1.143.262 токена, састоји се од ~6200 радова четири различита основна типа текста које је писало више од 3500 ученика у узрасту од 3. до 8. разреда основне школе у Р. Србији.⁸ За разумевање резултата истраживања важно је истаћи да је упутством за писање аргумен-

² У тренутку писања ове студије подигнута је архитектура за српски Фрејмнет у сарадњи са Тијагом Торентом (Tiago Torrent), управником Лабораторије рачунарске лингвистике за бразилски Фрејмнет, као и са Илајем Матосем (Ely Matos), који заједно с Торентом развија бразилски Фрејмнет. База се налази на адреси: <https://external.frame.net.br/>

³ Lexical unit (LU) “memory.n”, frame: Remembering_experience према бази *FrameNet* доступној на <https://framenet.icsi.berkeley.edu/lus/11071>

⁴ Utvić 2013. СрпКор2013 доступан је, уз регистрацију, на адреси: <https://noske.jerteh.rs/#dashboard?corpname=SrpKor2013>

⁵ О СрпКор2021 в. Витас и др. (2025). Доступан је, такође уз регистрацију, на адреси: <https://noske.jerteh.rs/#dashboard?corpname=SrpKor2021>

⁶ Кажемо вероватно, будући да не задовољава недвосмислено критеријуме за припадност базичном слоју лексике (богату полисемију и деривацију, високу фреквенцију, често појављивање у фразеологизмима и пословицама, словенско порекло (о овим критеријумима в. Драгићевих 2025: 44).

⁷ Реч је о корпусу српских романа који су први пут публиковани у периоду 1840–1920. године и дигитализовани. Више о овом корпусу в. Trtovac et al., 2021. Корпус је доступан на адреси: <https://noske.jerteh.rs/#dashboard?corpname=srpELTeC>

⁸ Више о РАКОПС-у в. Moskovljević Popović – Dinić Marinković 2015, као и на www.rakops.fil.bg.ac.rs

тативног типа текста била предвиђена тема селидбе, како би се од ученика елицитирала формулација аргумената за селидбу, коју им родитељи предлажу у задатој имагинарној ситуацији, и против ње. Овако формулисано упутство директно је утицало на фреквентност појављивања лексеме *усйомена* у узорку аргументативног типа текста, а посредно и у целом РАКОПС-у (в. податке о броју инстанција обухваћених анализом у Табели 1).

Табела 1: Број обрађених појавница лексеме *усйомена* према корпусима

Корпус	Апсолутна фреквенција	Нормализована фреквенција (на 10 ⁶ токена)
<i>СрпКор2013</i>	4033	27,76
<i>СрпКор2021</i>	10336	14,42
<i>СрпELTeC</i>	267	45,08
<i>РАКОПС</i>	335	29,30

Како подаци из Табеле 1 показују, број појавница обухваћених анализом омогућио је поуздано утврђивање елемената оквира и њихових синтаксичких реализација како у стандардној употреби, тако и у развојном корпусу. Посебно истичемо да је фреквентност употребе лексеме *усйомена* у референтном корпусу СрпКор2013 и развојном корпусу РАКОПС (готово) истоветна.

3. МОГУЋНОСТИ ФРЕЈМНЕТА КАО ИНСТРУМЕНТА ЗА ПРАЋЕЊЕ СЕМАНТИЧКОГ РАЗВОЈА.⁹ Фрејмнет, као методолошки алат савремених релационих приступа у лексичкој семантици, проистиче из теоријских поставки семантике оквира Чарлса Филмора. Семантика оквира је когнитивносемантички приступ, а сам појам оквира дуго је теоријски развијан, почев од оквира у падежној граматици (1967/2003).¹⁰ Под оквиром Филмор разуме систем повезаних појмова, структуриран начин на који је сцена представљена или запамћена, па се може рећи да оквир структурира значење речи, а да реч призива оквир (FILLMORE 1982: 116–117). Свако искуство које памтимо јавља се у неком смисленом контексту и може се упамтити баш зато што поседујемо когнитивне схеме или оквири за разумевање искустава. Релевантно за наш рад јесте и Филморово уверење да се речи усвајају у таквим смисленим контекстима и да свака реч служи томе да истакне део тог контекста. С друге стране, процес разумевања је креативан, захтева да у сећању призовемо искуства (уопштена), кроз

⁹ Део резултата представљених у овом одељку првобитно је изложен на конференцији EURALEX 2024 (DINIĆ MARINKOVIĆ и др., 2024). Табеле у овом раду прилагођене су и реорганизоване у односу на верзију са излагања, а нотација елемената оквира и синтаксичких реализација прилагођена је терминологији на српском језику.

¹⁰ Сам Филмор указује на везу та два појма. Сваки падежни оквир био је замишљен као опис мале апстрактне сцене/ситуације, тако да је за разумевање семантичке структуре глагола било неопходно разумевање такве схематизоване сцене. Међутим, Филмор истиче да теорија семантичких улога није успела да пружи све детаље потребне за семантички опис, због чега је почео да развија идеју о постојању ширих когнитивних структура које могу да пруже нови слој представа о семантичким улогама, на основу којих би читави домени лексикона могли бити семантички описани (FILLMORE 1982: 115).

која смо научили одређене речи (FILLMORE 1976: 26–27). Свест о организацији нашег друштвеног и физичког света представља појмовну основу за развој лексикона.

Сваки оквир садржи централне (*core*) и периферне (*peripheral*) елементе, а може садржати и екстратематске (*extra-thematic*). Централни елементи оквира покривају учеснике у ситуацији, док су периферни везани за одредбе (место, време, начин и др.). Осим тога, од посебног је значаја то што овај приступ експлицитно повезује значења речи са синтаксичким контекстима у којима се оне јављају. У Фрејмнету, као лексичкој бази, обележава се неколико типова информација: конфигурација елемената оквира (група централних елемената реализованих у једној реченици, учесници у ситуацији); валентна група (један од елемената оквира заједно са својом граматичком реализацијом); валентни модел (образац) (скуп свих валентних група реализованих у једној реченици); опис валенце (скуп свих валентних модела које реализује једна сублексема) (ATKINS et al., 2003: 256–257).

Води се рачуна о томе да неки од елемената оквира под одређеним околностима може бити изостављен. То нулто појављивање (*null instantiation*; даље НП) може бити тројако. Неодређено (*indefinite null instantiation*; даље ННП), када се изоставља неки од централних елемената; нпр., уз глагол *свађају се* не мора се навести узрок свађе; затим, одређено (*definite null instantiation*; даље ОНП), када неки од централних елемената није експлицитно изражен, али је информација о његовој интерпретацији доступна из контекста; нпр. у реченици: *Почео сам да се свађам, али је он већ оглазио*, нигде се експлицитно не помиње други саговорник, али његов идентитет је доступан из контекста, из анафорске заменице. На крају, постоји и конструкцијом условљено нулто појављивање (*constructionally-licensed null instantiation*; даље КНП), када неки од елемената оквира није изражен због неког граматичког принципа, нпр. граматички субјекти уз императив (ATKINS et al., 2003: 269–270). У нашим примерима јављају се КНП и ННП (в. т. 3.1) (о нултом појављивању у Фрејмнету в. МАРКОВИЋ и др. 2021: 11; БАГИ 2025: 188).¹¹

Важно је нагласити и то да се у Фрејмнету именице, придеви, глаголи (ређе прилози и предлози) сматрају речима које су способне да призивају оквири (*frame-evoking words*) (ATKINS et al. 2003). Такве речи у опису оквира називају се циљним речима (*target words*). Тако је ЛЈ *успомена*, коју у овом раду посматрамо, циљна реч у оквирима које ћемо представити.

Фрејмнет предвиђа анотацију изворног или циљног домена метафоре, у зависности од тога да ли је метафора продуктивна или лексикализована. Уколико је продуктивна и веза с изворним доменом је још присутна у свести, као и уколико су сви елементи оквира циљног домена пресликани елементи оквира изворног, анотирају се оквири у изворном домену, а цела реченица

¹¹ У поређењу с Ворднетом, којим су представљене различите семантичке релације међу речима, Фрејмнет је отишао корак даље, пружајући структурирано знање о улогама које учесници догађаја, ситуација имају у њима. Све те улоге у овој лексичкој бази представљене су као улоге специфичне за одређене оквири, не као опште семантичке улоге (дакле, не говори се само о агенсу, пацијенсу, инструменту и др. већ о различитим спецификацијама ових улога у зависности од оквира). Познавање неке речи не може се свести на традиционалну речничку дефиницију, важно је и богато позадинско знање о оквиру који та реч призива.

бележи се ознаком „Метафора”. С друге стране, уколико метафора није продуктивна и појављују се елементи оквира који су независни од изворног домена, нема живе евокације изворног оквира, сматра се да је метафорична употреба посебно значење у односу на тзв. „дословну”. Тада се у Фрејмнету креира одговарајућа ЛЈ у неком од одговарајућих циљних метафоричних оквира и успоставља се метафорична релација између оквира. Међутим, тек неколико оквира у Фрејмнету обележено је овом релацијом (RUPPENHOFFER et al. 2016: 99–101).

У раду Нојмајера и сарадника (NEUMAIR et al. 2025) аутори примењују семантику оквира како би описали значење метафоричног израза; сматрају да су елементи оквира изворног домена пресликани на елементе оквира циљног домена и да тај процес доводи до настанка оквира појмовне метафоре (међутим, наглашава се да тај оквир не садржи само пресликане елементе, већ и елементе који су у њега директно пројектовани из оба та домена) (2025: 2). Оквир појмовне метафоре призива се директно, пресликавање се не врши сваки пут кад се обрађује метафоричан језик јер је таква метафора когнитивно укореењена.

Ми, међутим, сматрамо да метафора и метонимија коју користе деца када комуницирају о успоменама није конвенционална, али јесте стабилна, због чега је важно уочити који су изворни и циљни домени у метафорама које користе, као и које метонимијске везе успостављају.

3.1. РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ ПОМОЋУ ФРЕЈМНЕТА. Применом методолошких поступака описаних у приручнику *FrameNet II: Extended Theory and Practice* (RUPPENHOFFER et al., 2016), као и на основу описа овог оквира у самој лексичкој бази Фрејмнет (в. ниже), у анализи издвојених инстанција из референтних корпуса (Табела 1) утврђени су елементи оквира ЛЈ *усйомена* (оквир *Памћење_искуство*) и њихове граматичке реализације у стандардној употреби (валентне групе), који су представљени у Табели 2. Пре табеле наводимо дефиницију оквира, преведену са енглеског језика, затим примере реченица аотираних елементима овог оквира.

Дефиниција оквира ЛЈ *усйомена* (оквир: *Памћење_искуство*):

„Спознавалац призива неко епизодичко сећање на прошло Искуство или на неки Утисак о Истакнутом ентитету, настало на основу прошлог искуства. Спознавалац се такође може сећати Истакнутог ентитета у одређеном Стању, које служи као референтни оквир у уму Спознаваоца. Када је пажња усмерена на Истакнути ентитет, није могуће помињање општег Искуства и у типичном случају, али не увек, присутан је или елемент Стање или Утисак о Истакнутом ентитету.” https://framenet.icsi.berkeley.edu/frames/Remembering_experience

SrpEITeC

- (1) Јутарње сунце позлатило (је) све миле и драге *усйомене* [на њезино детињство Искуство]. [Спознавалац ННП]

(Искуство ППК[на].А)

- (2) То је *усйомена* [на моје родитеље, – мога оца и моју мајку Истакнути ентитет]. [Спознавалац ННП]

(Истакнути ентитет ППК[на].А)

- (3) Можда ће [ти Спознавалац] некад *усйомена* [на овај догађај Искуство] бити тешка.
(Спознавалац ИЈ.Д) (Искуство ППК[на].А)
- (4) [Свака стаза, сваки жбунић Истакнути ентитет] беше [му Спознавалац] по једна *усйомена* [из прошлости Контекст].
(Истакнути ентитет ИЈ.Н) (Спознавалац ИЈ.Д) (Контекст ППК[из].Г)
- (5) Видиш ову ствар што сам ти сада показала, [то Истакнути ентитет] [ми Спознавалац] је најмилија и најдрагоценија *усйомена* [из моје младости Контекст].
(Истакнути ентитет ИЈ.Н) (Спознавалац ИЈ.Д) (Контекст ППК[из].Г)

SrpKor2013

- (6) Најлепше *усйомене* вежу [ме Спознавалац] [за Мали Дубовик, место на тремеђи Новог Града, Бихаћа и Крупе Истакнути ентитет].
(Спознавалац ИЈ.А) (Истакнути ентитет ППК[за].А)
- (7) Има дана када помислим да су све [моје Спознавалац] најлепше *усйомене* везане управо [за период проведен у затвору Контекст].
(Спознавалац ПосИЈ.Н) (Контекст ППК[за].А)
- (8) [Какве Утисак] [Вас Спознавалац] *усйомене* везују [за Дејана Медаковића Истакнути ентитет]?
(Утисак ПридЈ.Н) (Спознавалац ИЈ.А) (Истакнути ентитет ППК[за].А)
- (9) Могло би се рећи да сам увек живео од сећања на једно привиђење, а сада живим од *усйомена* [на та своја сећања ВАЖАН ентитет]. [Спознавалац КНП]
(Истакнути ентитет ППК[на].А)
- (10) Остао је у *усйомени* [света Спознавалац] [као благ и праведан управљач Стање]. [Истакнути ентитет КНП]
(Спознавалац ИЈ.Г) (Стање као+ИЈ.Н)

SrpKor2021

- (11) Чувам [лепе Утисак] *усйомене* [на публику из Београда Истакнути ентитет]. [Спознавалац КНП]
(Утисак ПридЈ.А) (Истакнути ентитет ППК[на].А)
- (12) Видимо човјека како жив и здрав евоцира *усйомене* [на давне догађаје Искуство]. [Спознавалац КНП]
(Искуство ППК[на].А)
- (13) Често су причали да [их Спознавалац] [најлепше Утисак] *усйомене* вежу [за Дубровник и Котор Истакнути ентитет].
(Спознавалац ИЈ.А) (Утисак ПридЈ.Н) (Истакнути ентитет ППК[за].А)
- (14) Нико му живи није веровао, да [му Спознавалац] је то *усйомена* [из рата Контекст].
(Спознавалац ИЈ.Д) (Контекст ППК [из] .Г)
- (15) Остао је у *усйомени* [народа Спознавалац] [као велики, митски краљ Стање]. [Истакнути ентитет КНП]
(Спознавалац ИЈ.Г) (Стање као+ИЈ.Н)

Применом истих методолошких поступака установљени су елементи оквира и њихове граматичке реализације у РАКПОС-у и утврђени заједнички и специфични елементи и реализације на основу анализираних узорака. Ради јаснијег увида у налазе, разлике и пресеци у елементима оквира и синтаксичким реализацијама између референтних корпуса и развојног корпуса приказани су у Табели 3 коришћењем нотације скупова.

Табела 2: Референтни елементи оквира ЛЈ *усйомена* (оквир: *Памћење_искусйво*) и њихове граматичке реализације¹²

Елемент оквира	Граматичка реализација
<i>Сйознавалац</i>	ПосИЈ.Н ИЈ.Д ИЈ.А ННП КНП
<i>Искусйво</i>	ППК[на].А
<i>Уйисак</i>	ПридЈ.Н ПридЈ.А
<i>Исйакнуйи енйишйей</i>	ППК[на].А ППК[за].А ИЈ.Н
<i>Сйање</i>	као+ИЈ.Н
<i>Конйексй</i>	ППК[из].Г ППК[за].А

Ови подаци показују да је у ученичкој продукцији основна структура оквира ЛЈ *усйомена* у великој мери стабилизована (колона „Пресек (...)” у Табели 3), али да се у овој развојној фази уочавају одсуство појединих елемената оквира, проширења оквира и померања, како у организацији елемената оквира, тако и у њиховим синтаксичким реализацијама (в. колону „РАКОПС\Р” у Табели 3).

Поређење елемената оквира и њихових синтаксичких реализација у референтним корпусима и у РАКОПС-у показује да у ученичкој продукцији није потврђен елемент *Сйање*, који је централни елемент оквира *Памћење_искусйво*, док се истовремено јављају елементи *Месйо* и *Обйащњење*, који не припадају оквиру ове лексичке јединице у стандардној употреби. Ти елементи јављају се као периферни (*Месйо*) и екстратематски (*Обйащњење*) у оквиру *Памћење* (енгл. *Memory*¹³), који призива ЛЈ *сећање* (енгл. *recollection*¹⁴).

¹² У табели користимо следеће скраћенице: ПосИЈ – посесивна именичка јединица; ИЈ – именичка јединица; Н, Д, А – номинатив, датив, акузатив; ННП – неодређено нулто појављивање; КНП – конструкционо условљено нулто појављивање; ППК – предлошко-падежна конструкција; ПридЈ – придевска јединица.

¹³ <https://framenet.icsi.berkeley.edu/frames/Memory>. Пример с централним елементима овог оквира: [Петар Спознавалац] је заборавио [све Садржал] [о свом ујаку Тема].

¹⁴ <https://framenet.icsi.berkeley.edu/lus/2673>

Уочене разлике упућују и на то да граница између ЛЈ *усйомена* и *сећање* у ученичкој употреби није у потпуности успостављена, те да се у појединим случајевима јавља преклапање њихових значењских домена. Честа појава елемента *Месйо* и његова значајна улога истовремено указују на то да се искуство памћења у ученичкој продукцији често концептуализује кроз просторни оквир, односно кроз лока(лиза)цију.

Табела 3: Разлике и пресек граматичких реализација елемената оквира за ЛЈ *усйомена* у референтним корпусима и у развојном корпусу РАКОПС¹⁵

ЕЛЕМЕНТИ ОКВИРА	ГРАМАТИЧКЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ		
	Референтни – РАКОПС ($P \setminus \text{РАКОПС}$)	РАКОПС – Референтни ($\text{РАКОПС} \setminus P$)	Пресек ($P \cap \text{РАКОПС}$)
<i>Сйознавалац</i>	ИЈ.А, ННП	ИЈ.Н	ПосИЈ.Н, ИЈ.Н, ИЈ.Д, КНП
<i>Искусйво</i>	–	Као-што.Суб, Када.Суб, Срел, Као-нпр.ИЈ, ППК[са].И	ППК[на].А
<i>Исйакнуйи енйийей</i>	ПридЈ.А	ПридЈ.Г	ПридЈ.Н
<i>Конйексй</i>	ППК[за].А	ППК[од].Г	ИЈ.Н, ППК[на].А
<i>Уйисак</i>	ППК[за].А	–	ППК[из].Г
<i>Сйање</i>	као+ИЈ.Н	–	–
<i>Обйащйење</i>	–	Јер.Суб	–
<i>Месйо</i>	–	ППК[у].Л, ППК[на].Л, ПрилЈ	–

Да би се ови налази прецизније интерпретирали, у Табели 4 дат је приказ утврђених елемената оквира лексичке јединице *усйомена* (оквир *Памћење_искусйво*) и њихових граматичких реализација у писаној продукцији основношколаца, и то (1) према утврђеним специфичним валентним моделима¹⁶ у РАКОПС-у, и (2) према узрасту, тј. разреду који су ученици похађали у тренутку прикупљања података.

Потребно је нагласити да у поступку анализе имплицитни елементи оквира нису реконструисани у случајевима када у ученичкој продукцији нема ни формалних ни контекстуалних назнака да је елемент *Сйознавалац* имплицитно присутан. Таква реконструкција укључивала би интерпретативно дописивање елемената који у подацима нису назначени, чиме би се могли

¹⁵ Разлике и пресек скупова приказани су у складу са стандардном теоријом скупова: $P \setminus \text{РАКОПС}$ – елементи потврђени само у референтним корпусима; $\text{РАКОПС} \setminus P$ – елементи потврђени само у развојном корпусу; $P \cap \text{РАКОПС}$ – елементи потврђени у оба корпуса. У доњем, издвојеном делу табеле издвојена је зона одступања у елементима оквира.

У табели се, осим скраћеница наведених у претходној фусноти, користе и скраћенице: Суб – субординирана клауза; Срел – релативна реченица; И – инструментал; ПрилЈ – прилошка јединица.

¹⁶ О валентним моделима говоримо у т. 3 овог рада.

прикрити системски обрасци и трајекторије развојних промена у концептуализацији анализираних ЛЈ. На пример, у реченицама *Дом нема само њорцинску лейоју, већ и много лейих усйомена*; *Град у коме има њуно усйомена* не налазимо Спознаваоца. Можда би се у реченицама типа: *Мој дом има њуно лейих усйомена* могло претпоставити имплицитно постојање Спознаваоца (*мој дом* – ја), на основу метонимије дом за људе који у њему живе. Међутим, јављање више сличних примера у развојном корпусу указало нам је на то да се овакви примери ипак јасно разликују од примера: *У мојој сѣарој кући имам њуно усйомена*; *У овом сѣану/овде имам њуно лейих усйомена*, са конструкционо условљеним нултим појављивањем спознаваоца¹⁷.

Табела 4: Типови валентних модела/образаца ЛЈ усйомена у развојном корпусу РАКОПС

Тип валентног модела	Разред	Спознавалац	Утисак	Искуство	Истакнути ентитет	Контекст	Место	Објашњење
Конвенционални	3–8	И.Н КНП	–	–	–	ППК[из].Г	–	–
Преклапање успомене и сећања	3. и 6.	И.Н КНП	–	Као-што.Суб Када-Суб Срел Као-нпр.ИЈ ППК[са].И	–	–	–	Јер.Суб
Просторно организована употреба са Спознаваоцем	3–8	И.Н И.Д ПосИ.Н КНП	Прид.Н	–	ППК[на].А ППК[од].Г –	ППК[из].Г –	ППК[у].Л ППК[на].Л Прил.Ј	–
Просторно организована употреба без Спознаваоца	4–8	–	–	–	И.Н –	–	ППК[у].Л	–

Подаци показују да се у ученичкој продукцији значење ЛЈ усйомена не стабилизује одмах у оквиру конвенционалне структуре сећања, већ се током читавог испитиваног периода (3–8. разреда)¹⁸ постепено реорганизује. У анализираним примерима јасно се уочавају тачке стапања значења, што указује на то да значења лексеме усйомена у српском језику – успомена као ментални садржај и успомена као предмет (меморабилуја), у овом узрасту још увек нису у потпуности издиференцирана. Истовремено, показује се да ово стапање није случајно, већ системско, будући да захвата периферне елементе

¹⁷ Сматрамо да је у овим примерима у питању конструкционо условљено НП будући да спознавалац није експлицитан, већ је имплицитно присутан у конгруентном облику глагола – *имам*.

¹⁸ На овај начин обухваћен је (готово) читав период обавезног образовања у Р. Србији, искључујући прва два разреда, у којима се спроводи базично описмењавање.

друге ЛЈ из истог појмовног домена – *сећање* (*recollection*). Ови налази показују да примена Фрејмнета омогућава прецизно уочавање тачака диференцирања и стапања значења, као и праћење развојних трајекторија у организацији значења јединица речника.

Међутим, анализом су издвојени и примери употребе у којима елемент *Месџо* преузима улогу носиоца успомена, која је у конвенционалној употреби, и оквиром ове лексичке јединице резервисана за елемент *Сјознавалац*. У оваквим примерима просторни ентитети функционишу као носиоци успомена, чиме долази до померања у структури оквира. Фрејмнет омогућава да се ови случајеви прецизно идентификују, али његов методолошки апарат не предвиђа аналитичке механизме и средства за описивање оваквих трансформација унутар елемената оквира.

Стога управо овакви примери означавају границу применљивости Фрејмнета као инструмента за праћење лексичког развоја у усвајању ЛЈ. Истовремено, сама анализа показује да управо на тим местима долази до системских померања у начинима концептуализације значења. Фрејмнет, дакле, омогућава да се ова проблемска зона јасно уочи и изолује, али не и да се у потпуности опише, и, последично – објасни. Као што смо поменули у т. 3, постоје начини за обележавање продуктивних и лексикализованих метафора. Ми се овде сусрећемо с динамичким процесима у усвајању вокабулара и развоју значења, док установљени начини подразумевају статичност значења. Управо зато у наставку рада посебно се разматрају примери у којима се ЛЈ *усјомена* концептуализује кроз просторне ентитете, а у којима нема ни формалних ни контекстуалних назнака да је елемент оквира *Сјознавалац* имплицитно присутан.

4. КАДА МЕСТО ИМА УСПОМЕНЕ: ОГРАНИЧЕЊА ФРЕЈМНЕТА. Упркос аналитичкој прецизности коју Фрејмнет обезбеђује у опису конвенционалних односа између елемената оквира, у анализи ученичке продукције издваја се скуп примера који се помоћу њега не могу објаснити. У овим примерима долази до реконфигурације оквира ЛЈ *усјомена*, при чему је елемент *Месџо* врло проминентан, док се сама успомена концептуализује као ентитет повезан са простором. Случајеви у којима *Месџо* има важну улогу не могу се у потпуности описати постојећом номенклатуром елемената оквира, нити се могу поуздано тумачити као случајеви имплицитне присутности елемента *Сјознавалац*. Сprovedена анализа указује на то да је реч о системским померањима у организацији значења, која подразумевају преобликовање односа између елемената оквира на начин који Фрејмнет не предвиђа (čitав оквир подлеже структурним променама: неки централни чланови бивају или неизражени или трансформисани метафором и метонимијом, а на место централних долазе неки периферни). Посебно је значајно то што се у готово свим уоченим типовима померања, у већој или мањој мери, активира управо елемент *Месџо*, чиме постаје централна тачка реконфигурације оквира.

У наставку се представљају репрезентативни примери у којима се уочавају различити облици реконфигурације елемената оквира, при чему посебно

но долази до померања улога између елемената *Месѿо*, *Сѿознавалац* и самог концептуализованог садржаја успомене.

- (16) *Мој дом* има толико лепих успомена.
- (17) *То месѿо* има толико лепих успомена.
- (18) *Дом* нема само површинску лепоту, већ и много лепих успомена
- (19) И *ѿу* су све наше успомене на наш крај.
- (20) *На ѿом дрвеѿу* су све моје успомене.
- (21) *Овај крај* крије свакакве успомене у мени и добре и лоше.
- (22) (...) *моју школу* у којој гајим све лепе успомене.
- (23) Ништа ме не би натерало да се *ѿреселим* из наших успомена.
- (24) *Мој дом, школа, ѿар(к)* пуни су успомена које би се поломили као стакло кад бих отишла.
- (25) И да иза себе *осѿавимо* оволике успомене, сећања...
- (26) Не треба да *наѿусѿим* све успомене.
- (27) Не желим да *изѿубим* своје другаре и све успомене са ѿима.
- (28) (...) зато што бих морала да *мењам* успомене.

У примерима (16–18) просторни ентитети (*дом*, *месѿо*) јављају се као посесори успомена, што подразумева расподелу улога која није у складу са конвенционалном структуром оквира, у којој се успомене везују за централни елемент *Сѿознавалац*, као посесора успомена. Оваква употреба није ограничена на појединачне лексеме, већ се понавља у различитим контекстима и са различитим просторним ентитетима, што указује на стабилност овог образаца. При томе остаје нејасно да ли се ради о проширењу семантичког опсега елемента *Месѿо* или о његовом укључивању у позицију која је у анализираном оквиру резервисана за други елемент, односно да ли је овакву расподелу могуће описати унутар постојећег система елемената оквира без његовог модификовања.

У примерима (19–23) простор функционише као локус, садржатељ или носитељ успомена, а успомене се концептуализују као ентитети који се „налазе” у простору или су за њега везани. Међутим, ова локализација није увек неутрална: у (20) долази до везивања успомена за појединачни физички објекат (*дрво*), док у (21) просторни ентитет (*крај*) показује особине које превазилазе пуку просторну одредницу („крије”), чиме се његова улога додатно усложњава. У (22) се пак успомене концептуализују као нешто што се „гаји” у оквиру дефинисаног простора, што подразумева одређени степен динамике и контроле, док у (23) успомене постају простор унутар кога се може „налазити” или из којег се може „иселити”. Овакви примери употребе отварају питање да ли се просторни ентитети у овим случајевима могу доследно третирати као локуси унутар оквира или долази до другог типа померања које Фрејмнет не разликује на експлицитан начин.

Примери (24–28) показују да се успомене доследно концептуализују као ентитети који имају предметне особине, као и да могу учествовати у различитим типовима радњи. У (24) успомене се представљају као крхки предмети („поломили као стакло”), док у (25)–(27) заузимају позицију објеката који се могу оставити, напустити или изгубити. У (28) се појављују као нешто што се може заменити или променити, што коцепту успомене додељује својство заменивости. Оваква расподела улога указује на значајно проширење начина

на који се ЛЈ *успомена* концептуализује у односу на оно што је предвиђено њеним појмовним оквиром. Ипак, остаје отворено питање да ли се ови различити облици употребе могу подвести под јединствени механизам унутар постојећег оквира или захтевају увођење додатних аналитичких категорија.

Као што је представљено, у ученичкој продукцији појављује се читав низ образаца у којима су односи између самих елемената оквира, као и између елемената оквира и циљне речи системски преобликовани, и који се не могу тумачити као изолована одступања од конвенционалне структуре оквира. Стога, у наредној секцији се оваквим примерима употребе приступа из угла концептуалне анализе, са циљем да се прецизно опише природа уочених реконфигурација.

5. МРЕЖА МЕТАФОРИЧКИХ И МЕТОНИМИЈСКИХ ПРОЦЕСА. Као што је речено, уочени обрасци реконфигурације елемената оквира у наставку се испитују из угла концептуалне анализе, са циљем да се утврде главни типови односа који леже у њиховој основи. Полазећи од анализираних примера, издвајају се обрасци у којима се ЛЈ *успомена* концептуализује кроз различите онтолошке категорије, као и они у којима долази до промена у релацијама између елемената, нарочито у вези са елементом *Месџо*. Поред тога, уочавају се и метонимије које се могу довести у везу са општијим концептуалним схемама.

Овако издвојени типови представљају аналитички оквир који омогућава уопштавање различитих појединачних реализација и њихово даље тумачење.

Важно је напоменути да издвојени типови не функционишу као међусобно искључиве категорије, већ да се у анализираним примерима често истовремено остварује више концептуализација. Другим речима, појединачне реализације показују слојевиту структуру у којој се различити обрасци преплићу и надовезују један на други.¹⁹ Управо из тог разлога поједини примери се појављују у оквиру више типова, при чему њихово понављање има за циљ да укаже на вишеструку мотивисаност уочених употреба, а не на њихову редундантност. Посебно је значајно то што се у већини ових случајева, без обзира на тип концептуализације, у различитом степену активира елемент *Месџо*, који тако не учествује само у релацијама експлицитно дефинисаним у оквиру промена у структури оквира већ се јавља и у другим обрасцима концептуализације, чиме се додатно потврђује његова централна улога у организацији значења ЛЈ *успомена* у анализираној продукцији основношколаца.

5.1. ОНТОЛОШКЕ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈЕ ЛЕКСИЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ УСПОМЕНА. У овом типу успомена се концептуализује кроз различите онтолошке категорије, најчешће као предмет у ужем смислу²⁰, ређе као биће (животиња или човек).

¹⁹ Однос метафоре и метонимије у литератури се не сагледава једнозначно. Док поједини аутори инсистирају на њиховом раздвајању, све је заступљеније схватање према коме оне чине континуум са бројним прелазним случајевима (RADDEEN 2000; GEERAERTS 1995). У том смислу описује се и њихово системско преплитање – *мешафјонимија* (GOOSSENS 1995; TERRY 2020), као и сложенији обрасци у којима метонимија може бити део метафоричке структуре или обратно (RUIZ DE MENDOZA – GALERA-MASEGOSA 2011; KÖVECSES 2013).

²⁰ У ширем смислу у категорију предмета спадају и људи и бића. Поседовање облика је неопходан и довољан услов за чланство у овој категорији, у чијем центру се налазе ентитети

Успомена као предмет може се даље конкретизовати. Најпре ћемо издвојити најопштију концептуализацију успомене, по којој се успомена посматра као појава:

- УСПОМЕНА ЈЕ ПОЈАВА²¹

(29) Све док се не појаве још лепше успомене.

- УСПОМЕНА ЈЕ ПРЕДМЕТ (централни тип). Успомена се концептуализује као предмет у више од две трећине анализираних примера. То ову концептуализацију чини централном, прототипичном. Успомена као предмет има различите конкретизације.

У првом случају, успомена је предмет поседовања, посесум који се налази у кући/стану, на неком месту. У овом случају изражена је веза успомене с местом, најчешће местом становања, ређе и с неким другим местом. Навешћемо тек неколико примера овог типа из корпуса ученичке писане продукције:

(30) [У овом *īragu|īū|ovge*] (И)имам много лепих успомена [у овом *stīanu|y īiom kraju*].

(31) Ја имам јако много (пуно) успомена које *она* (кућа) *чува*.

(32) На *шом дрвешу* су све моје успомене.

Будући да је успомена-предмет везана за одређено место, тај се предмет напуштањем стана/куће/града/краја оставља, напушта; успомена-предмет остаје на том месту, одласком се од њега удаљава:

- УСПОМЕНА ЈЕ ПРЕДМЕТ КОЈИ СЕ НАПУШТА/ОСТАВЉА

(33) И да *иза себе* оставимо оволике успомене, сећања...

(34) Одласком остављаш успомене на *ово место*.

(35) Не бих напустила само *stīan*, него и све успомене на њега.

Слична је и концептуализација по којој је:

- УСПОМЕНА ПРЕДМЕТ КОЈИ СЕ ЗБОГ ПРЕСЕЉЕЊА ЗАБОРАВЉА

(36) Све успомене и сећања и пријатеље да заборави...

(37) Хоћемо ли све те успомене сад да бацимо у пропаст, да их заборавимо, све због веће и лепше куће?

По још једној конкретизацији успомене-предмета, тај се предмет због одласка, селидбе губи (нестанак контроле над посесумом), односно тај предмет због селидбе престаје да постоји, нестаје:

- УСПОМЕНА ЈЕ ПРЕДМЕТ КОЈИ СЕ ЗБОГ ПРЕСЕЉЕЊА ГУБИ

(38) Небих²² волео да све успомене изгубим због мало већег стана.

(39) Не желим да изгубим своје другаре и све успомене са њима.

који су тродимензионални, опипљиви, чврсти, одвојиви од околине: бића, артефакти, затим они с разним комбинацијама ових одлика (КЛИКОВАЦ 2006²: 41–43).

²¹ Појаву не посматрамо као апстрактну, већ као нешто што је доступно чулима. Сличан пример такве концептуализације налазимо у раду Д. Кликовац (КЛИКОВАЦ 2004: 90).

²² Одлучиле смо да реченице наведемо онако како су их ученици писали, без одговарајућих знакова интерпункције ако их сами нису навели, као и са словним и другим правописним

- УСПОМЕНА ЈЕ ПРЕДМЕТ КОЈИ ПРЕСЕЉЕЊЕМ ПРЕСТАЈЕ ДА ПОСТОЈИ, КОЈИ СЕ ЛОМИ (УСПОМЕНА ЈЕ СТАКЛЕНИ, ОСЕТЉИВ ПРЕДМЕТ), КОЈИ СЕ БАЦА

- (40) Зар све те успомене тек тако да нестану.
 (41) Мој дом, школа, пар(к) пуни су успомена које би се поломиле као стакло кад бих отишла.
 (42) Све успомене у старом стану где смо сестра и ја научиле да ходамо рекле прве речи, мама и тата, па до учења слова, бројева ће пасти у воду ако сада се будемо одселили.

По сличној концептуализацији, успомена се може заменити другим предметом или се такав предмет може преместити (понети са собом на друго место):

- УСПОМЕНА ЈЕ ПРЕДМЕТ КОЈИ СЕ МОЖЕ ЗАМЕНИТИ/ПРЕМЕСТИТИ
- (43) (...) зато што би морала да мењам успомене.
 (44) Селидба је премештање успомена из места које си некада сматрао домом, у место које мислиш да ће на пример имати собу која чека на тебе (...).
 (45) Ми смо у тај стан уносили душу, срећу, успомене

Успомене су предмети који се праве, граде:

- УСПОМЕНА ЈЕ ГРАЂЕВИНА/КРЕАЦИЈА
- (46) И тамо ћу моћи да градим успомене, можда чак и лепше.
 (47) (...) јер ћу морати да се одвојим од пријатеља, школе, успомена направљених у месту где сам сада.

Осим што се успомене праве, оне се могу концептуализовати и као предмет, вероватно вредан, који се може стећи:

- УСПОМЕНА ЈЕ ВРЕДАН ПРЕДМЕТ КОЈИ СЕ МОЖЕ СТЕЋИ
- (48) (...) да стекнем још милион успомена које ћу заувек памтити,
 (49) Стекла сам пријатеље и успомене, није лако оставити све ово иза себе.
 (50) (...) све оно што је стекао за свог живота све успомене и сећања и пријатеље да заборави.

У ређим случајевима успомена је концептуализована као живо биће, које захтева негу, односно које нас обузима, које срећемо:

- УСПОМЕНА ЈЕ ЖИВО БИЋЕ (БИЉКА/ЖИВОТИЊА/ЧОВЕК)
- (51) (...) моју школу у којој гајим све лепе успомене, (...)
 (52) Много успомена те спопада и твој срцу је све теже.
 (53) ређе би виђала све своје успомене

5.2. МЕТОНИМИЈСКА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА УСПОМЕНА. У овој групи примера представимо метонимијске обрасце, саме или у комбинацији с метафором.

- УСПОМЕНА ЗА ДОГАЂАЈ (КОЈИ СЕ ОДИГРАО НА НЕКОМ МЕСТУ²³) КОЈИ СЕ ПАМТИ

грешкама. Подвлачимо само оне речи које су нам битне за концептуализацију; уколико је то морфолошки сложен предикат, подвлачимо само његово лексичко језгро.

²³ Јасно је да се сваки догађај одиграо на неком месту и да је локализација пратећа, али овде наглашавамо да се догађај одиграо на неком месту због важности елемента *Место* у концептуализацији успомене у усвајању ове ЛЈ.

- (54) Легао сам на кревет и покушао да се сетим свих сећања и успомена *која су се десила* у старом стану.
- (55) У нашем стану сам *доживео* много лепих успомена од рођења до данас.
- (56) Све успомене у старом стану *где смо сесџира* и *ја научиле да ходамо рекле њрве речи*, *мама и џаџа*, *ја до учења слова*, *бројева* ће пасти у воду ако сада се будемо одселили.

У пр. 54 срећемо се с таутологијом (*да се сеџим свих сећања и усџомена*). У конвенционалној употреби, доживљаји су оно што се памти, и као такви, упамћени, постају ментални садржаји, сећања и успомене. У говору деце понекад изостаје тај „међукорак” између догађаја који се памти и његовог обликовања у ментални садржај, па се деца сећају успомена (54) или их доживљавају (55).

- УСПОМЕНА ЗА МЕСТО (НА КОМ ЈЕ УСПОМЕНА-ПРЕДМЕТ НАСТАЛА)

- (57) Ништа ме неби натерало да се преселим *из наџих усџомена*
- (58) *Сваки куџак овоџ сџана џредсџавља* неку успомену.
- (59) (...) јер ђу морати да се одвојим од пријатеља, школе, *усџомена најрављених у месџу* *где сам сада*

Успомене, које су у типичном случају концептуализоване као предмети, који се, опет типично, налазе у глави (будући да су ментални садржаји), понекад се метонимијски везују за место на ком су настале, типично стан/кућу или место у ком живи носилац успомена. Дакле, у овој концептуализацији „прескаче” се особа која памти, а која је смештена у простору настанка успомена, па се неко сели из успомена (57), одваја од успомена (59), или успомене види у сваком кутку свог стана (59). Јасно је да у конвенционалној употреби успомене „бораве” у нама и да нас *везују* за неки простор. Напуштањем тог простора, ми не остављамо успомене, носимо их са собом. О томе да успомене, сећања дефинишу простор „*у/на коме се налази оно чега се сећамо*” говори Д. Кликовац (2006²: 201).²⁴

Дом, односно место на ком је неко стварао успомене може се чак концептуализовати и као непосредни посесор успомена, уз изостављање *Сџознаваоца*, као прототипичног посесора успомена. Место-дом тада се јавља као метонимијска замена за посесора успомена – *Сџознаваоца*:

- МЕСТО ЗА ПОСЕСОРА УСПОМЕНА, СПОЗНАВАОЦА КОЈИ ЖИВИ/ПРЕБИВА НА ТОМ МЕСТУ (УСПОМЕНЕ КАО ПОСЕСУМ); овде се срећемо са здруженом метафором и метонимијом; успомене су метафорички концептуализоване као предмети поседовања:

- (60) *Дом нема* само површинску лепоту, већ и много лепих успомена.
- (61) *Мој дом има* пуно лепих успомена
- (62) *То месџо има* толико лепих успомена

Слична претходној је и концептуализација по којој се то место, посесор успомена прецизира као садржатељ успомена:

²⁴ Ауторка помиње још нешто релевантно за наш рад, наиме, да су присећање и упамћивање два процеса концептуализована на исти начин, као долазак предмета у простор сећања, с том разликом што предмети не долазе са истог места у сваком од процеса – кад нешто упамћујемо, долазе „споља”, а кад се нечега присећамо, долазе из нашег менталног складишта, „изнутра” (КЛИКОВАС 2006: 201).

- МЕСТО КАО САДРЖАТЕЉ ЗА СПОЗНАВАОЦА, СТВАРНОГ ПОСЕСОРА УСПОМЕНА КОЈИ ЖИВИ У ТОМ МЕСТУ/КУЋИ:

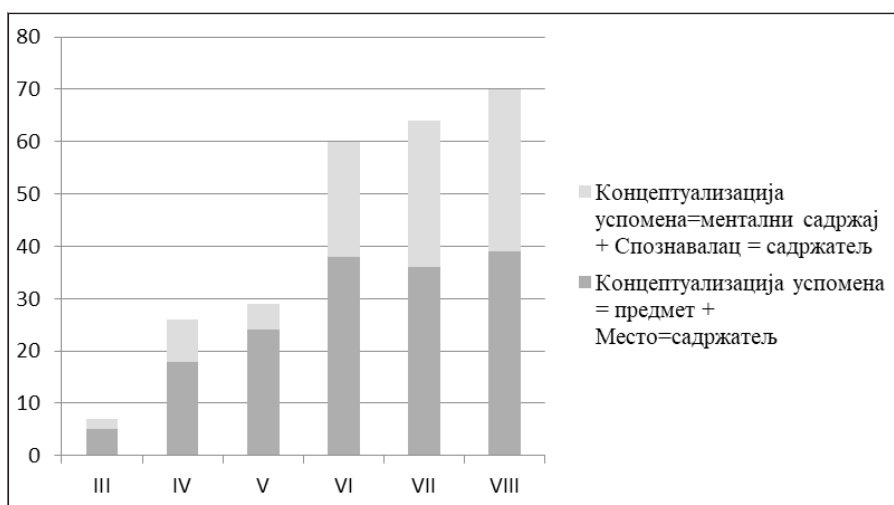
(63) *Зграда у којој итренујно живимо садржи* превише успомена, које су почеле од маминог и татиног пресељавања као момак и девојка, па до данас и на даље.

(64) *У њој се налазе* све успомене.

(65) Пошто и она (кућа) *носи*²⁵ разне успомене.

У Графикону 1 приказан је однос два доминантна типа концептуализације ЛЈ *успомена* током целог испитиваног периода, чиме се омогућава увид у развојне процесе у усвајању ове ЛЈ на појмовном нивоу.

Графикон 1. Дистрибуција доминантних типова концептуализације ЛЈ *успомена* према разредима

6. КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЛЕКСЕМЕ УСПОМЕНА НА ОСНОВНОШКОЛСКОМ УЗРАСТУ. Резултати представљени у претходним секцијама показују да се у ученичкој продукцији на основношколском узрасту ЛЈ *успомена* не организује стабилно у оквиру конвенционалне структуре сећања као менталног садржаја, већ показује системска померања у начину концептуализације. Иако Фрејмнет омогућава прецизно уочавање ових померања на нивоу расподеле елемената оквира, сама анализа показује да се њихова природа не може у потпуности објаснити у оквиру постојећег апарата. Концептуална анализа, са друге стране, омогућава да се ова померања не описују само као редистрибуција елемената оквира, већ као резултат системских когнитивних механизма који повезују различите појмовне домene.

Ови налази показују да се семантички развој не може свести на постепено усвајање унапред задатих значењских структура, већ подразумева ре-

²⁵ Иако лексема *носити* указује на релацију ношења, подразумева се да кућа у *себи* носи разне успомене, не на себи.

конфигурацију односа између појмовних домена, која је у великој мери условљена искуственим и просторним чиниоцима.

Најизраженије обележје уочених образаца јесте висока фреквентност елемента *Месѿо*, који се јавља не само у конструкцијама у којима преузима улогу садржатеља успомена већ и у ширем спектру различитих типова концептуализације. Истовремено, изостаје потврда елемента *Сѿиање*, који у конвенционалним описима учествује у структурирању успомене као менталног садржаја. Оваква прерасподела елемената указује на то да семантичка диференцијација између значења успомене као менталног садржаја и успомене-предмета још увек није стабилизована. Уместо јасног разграничавања, уочава се системско мешање ових интерпретативних домена.

Сprovedена концептуална анализа показује да се успомене у великом броју случајева не концептуализују као искључиво менталне репрезентације, већ као ентитети који поседују просторна и предметна својства – успомене се опредељују, и као предмети везују за место. Оваква концептуализација може се прецизније објаснити у оквиру теорије сликовних схема (*image schemas*), пре свега схеме САДРЖАВАЊА (CONTAINER), која потиче из телесног и просторног искуства и структурира разумевање односа између унутрашњости, спољашњости и граница (JOHNSON 1987; LAKOFF 1987). У том смислу, *Месѿо* функционише као иницијални садржатељ искуства, при чему се успомене најпре организују као предмети смештени у простору („у кући” „у крају”, „на дрвету”), пре него што се реконцептуализују као ментални садржаји похрањени у *Сѿознаваоцу*. Ова уочена развојна тенденција може се разумети као процес апстракције у коме се однос спољашњег садржавања постепено премешта ка унутрашњем, менталном домену.

Успомена-предмет везана је за место у највећем броју испитиваних реализација. Тај предмет је посесум, имплицитан или експлицитан; посесор *Сѿознавалац* над њим има контролу. У типичном случају, тај предмет је смештен у месту на ком *Сѿознавалац* живи. Напуштањем тог места због селидбе, над тим предметом се губи контрола: тај предмет се напушта, оставаља, на њега се заборавља, бива изгубљен, престаје да постоји или се баца. У свега два примера контрола се задржава, успомена-предмет преноси се на друго место.

Тек у три примера успомена као предмет у ширем смислу (тродимензионалан покретан ентитет) није експлицитно везана за место, већ је концептуализована као биће које се гаји (мада је и у овом примеру веза с местом, школом имплицитно присутна), које неког спада, односно које се среће, с којим се неко виђа.

Место је доминантно и у метонимијским концептуализацијама. Успомена се јавља као замена за догађај који се одиграо на неком месту, или, слично, за место на ком је настала. Кулминација ове велике важности елемента *Месѿо* огледа се у месту концептуализованом као *Сѿознавалац ѿосесор* и као *Сѿознавалац садржајтељ*. Ови обрасци могу се уопштити као метонимије типа место за догађај/искуство и место за доживљаваача, у којима се просторни домен користи као приступна тачка за структурирање искуственог и менталног садржаја (в. нпр. BARCELONA 2003; KÖVECSES 2010).

Уочљиво је да важност простора није спорадична и случајна, већ да представља стабилан образац, што указује на то да се у овом развојном периоду значење ЛЈ *успомена* организује дуж осе која је ближа домену меморабилије (из оквира *Сећање*) него апстрактном менталном садржају.

Обрађени подаци сведоче да се приликом усвајања ЛЈ *успомена* концептуализује на различите, али кохерентне начине. Односи између места, догађаја и искуства о тим догађајима реорганизују се кроз метонимијске и метафоричке процесе, па простор чак преузима функцију која у конвенционалној структури припада елементу *Спознавалац*. Овакви обрасци не представљају изолована одступања, већ системске когнитивне операције у којима место стоји за *Спознаваоца*, посесора успомена, место-садржалац за акумулирано искуство, а физичко поседовање за психолошку везаност (о овим процесима в. LAKOFF – JOHNSON 1980; KÖVECSES 2010; LITTLEMORE 2015).

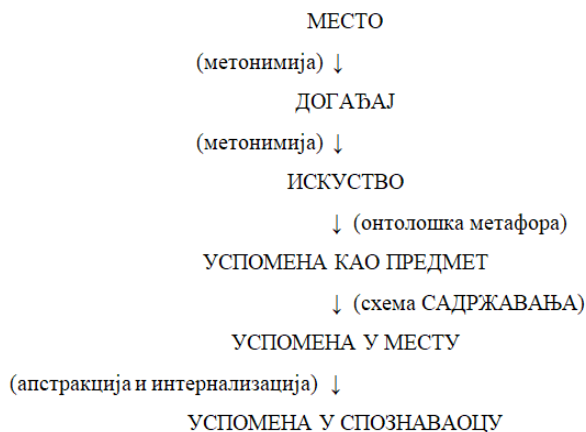
Ови налази су у складу са приступима који истичу утеловљеност значења и искуствену основу концептуализације, према којима се апстрактни појмови организују на основу схема које потичу из телесног и просторног искуства (JOHNSON 1987; BARSALOU 2008; BERGEN 2012), што указује на то да се семантичке представе током развоја формирају кроз непосредно сензомоторно и просторно искуство, а не као апстрактни, амодални садржаји (REGGIN и др. 2023; WELLSBY – PEXMAN 2014). С тим у вези, чињеница да се успомене у ученичкој продукцији готово доследно везују за просторне ентитете и концептуализују као предмети показује да се концепт успомене на основношколском узрасту још увек ослања на структуре из непосредног искуства.

Посматрано из развојне перспективе, ови резултати могу се довести у везу са приступима усвајању језика заснованим на употреби (*usage based*), који показују да се значења и граматичке структуре постепено изграђују кроз употребу и да се апстракција јавља тек након довољне акумулације искуства (TOMASELLO 2003; 2012). У том смислу, уочени обрасци не одражавају „неправилну” употребу, већ фазу у којој се различите семантичке конфигурације још увек преклапају и тек постепено диференцирају.

Коначно, развојни подаци указују на постепену стабилизацију: са узрастом расте учесталост конвенционалних реализација и уједначава се расподела елемената оквира усклађена с оном у стандардној употреби. Ипак, обрасци преклапања значења опстају упоредо са диференцијацијом, што потврђује да развој не подразумева линеаран прелаз од „погрешног” ка „правилном”, већ постепено раздвајање иницијално преклопљених значењских структура. Ово указује на то да апстрактни домени, какво је сећање, у овом случају, у процесу усвајања дуго остају организовани око простора, објеката и односа који произлазе из физичког искуства, пре него што се стабилизују у облику конвенционалних, ментално оријентисаних значења. Другим речима, организација значења у овом периоду ослања се на примарне схеме садржавања и локализације, које претходе потпуној интернализацији искуства као менталног садржаја.

У циљу сажимања уочених образаца и њиховог међусобног односа, представља се следећа развојна схема анализиране ЛЈ.

Графикон 2: Од спољашњег ка унутрашњем садржавању: развојна схема концептуализације ЛЈ *успомена*²⁶

7. ЗАКЉУЧЦИ И ИМПЛИКАЦИЈЕ ЗА УСВАЈАЊЕ ЛЈ. На основу свега приказаног могу се издвојити следећи закључци: (1) значење ЛЈ *успомена* на основношколском узрасту не организује се стабилно и линеарно као ментални садржај; (2) уочава се системско преклапање значења успомене као сећања и успомене као предмета; (3) елемент *Месѿо* има централну улогу у реконфигурацији оквира и јавља се у више концептуализација; (4) успомене се концептуализују као опредељени ентитети који су локализовани (па чак и као просторни ентитети); (5) уочени обрасци представљају стабилне концептуалне операције, а не изолована одступања; (6) Фрејмнет није довољан алат за опис значењског развоја без укључивања концептуалне анализе; (7) развој значења одвија се као постепено раздвајање иницијално преклопљених семантичких конфигурација.

Резултати спроведених анализа показују да значење ЛЈ *успомена* у ученичкој продукцији није статично и стабилно у оквиру конвенционалне структуре, већ да пролази кроз системску реорганизацију у којој се преплићу различити појмовни домени. У том процесу елемент *Месѿо* постаје носећа оса организације значења, док се успомене доследно концептуализују као опредељени ентитети са израженом локализацијом. Ови обрасци не представљају одступања, већ стабилне начине концептуализације, што истовремено указује и на границе Фрејмнета као аналитичког инструмента у опису динамичних (развојних) значењских структура.

Представљени налази имају значајне импликације за истраживања у области усвајања првог језика. Пре свега, показује се да семантички развој не подразумева једноставно усвајање конвенционалних значења, већ постепено раздвајање преклопљених концептуалних структура, које су снажно утемељене у искуственим и просторним схемама. У раду је представљен дуготрајан процес током ког се једна апстрактна ЛЈ, која спада у општи лек-

²⁶ Предложена схема представља аналитичко уопштавање уочених доминантних образаца, и не треба је тумачити као строго линеаран развојни след, већ као модел који сажима међусобно повезане процесе метонимијске и метафоричке концептуализације.

сички фонд српског језика, концептуализује на различите, али међусобно кохерентне начине. Ово указује на потребу да се у истраживања лексичког развоја у већој мери интегришу увиди когнитивне лингвистике, посебно они који се односе на утеловљеност значења и улогу искуства у концептуализацији. У том смислу, резултати овог рада доприносе бољем разумевању односа између когнитивних механизма, језика и развојних процеса у усвајању ЈЛ. Осим тога, примена теорије семантике оквира у анализи употребе сублексема *успомена* у развојном корпусу и поређење те употребе са стандардном омогућила је сагледавање њеног семантичког развоја. Концептуална анализа у споју са семантиком оквира добила је на целовитости и емпиријској заснованости. Оквири одражавају много више од речничке дефиниције – обухватају читав искуствени контекст, који нам пружа увид у значењски развој.

ИЗВОРИ

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика* 1–6. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска (1–3), Нови Сад: Матица српска (4–6), 1967–1976.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. *Сйорные йроблемы семантики*. Москва: Гнозис, 2005.
- БАГИ, М. Синтаксичка и семантичка анализа глагола оштетити и уништити из угла теорије семантике оквира. Jasmina Moskovljević Popović, Ranka Stanković (eds.). *Proceedings of the International Conference South Slavic Languages in the Digital Environment judig*. Belgrade: University, Faculty of Philology, 2025, 181–207.
- ВИТАС, Душко, Ранка СТАНКОВИЋ, Цветана КРСТЕВ. О фамилији корпуса савременог српског језика СрпКор. Jasmina Moskovljević Popović, Ranka tanković (eds.). *Proceedings of the International Conference South Slavic Languages in the Digital Environment judig*. Belgrade: University, Faculty of Philology, 2025, 3–27.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. Лексика српског књижевног језика данас. *Анали ојранка САНУ у Новом Саду*, број 12 – за годину 2016 (2017): 45–57.
- КРАЈИШНИК, Весна. *Лексички йрисйуй срйском као сйраном језику*. Београд: Универзитет у Београду – Филолошки факултет, 2016.
- МАРКОВИЋ, Александра, Ранка СТАНКОВИЋ, Наталија ТОМИЋ, Оливера КИТАНОВИЋ. Лексичка база Фрејмнет: неколико примера оквира из домена ризика. *Инфойека: часойис за ди-йййалну хуманисйику*, 21(1) (2021): 7–35.

*

- ATKINS, B. T. Sue, Charles J. FILLMORE, Christopher J. JOHNSON. Lexicographic Relevance: Selecting Information from Corpus Evidence. *International Journal of Lexicography* 16(3) (2003): 251–280.
- BARCELONA, Antonio (ed.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2003.
- BARSALOU, Lawrence W. Grounded Cognition. *Annual Review of Psychology* 59 (2008): 617–645.
- BERGEN, Benjamin. *Louder than Words: The New Science of how the Mind Makes Meaning*. New York: Basic Books, 2012.
- BYBEE, Joan. *Language, Usage and Cognition*. Cambridge University Press, 2010.
- CLARK, Eve V. *The Lexicon in Acquisition*. Cambridge University Press, 1993.
- CROFT, William, Alan D. CRUSE. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- DINIĆ MARINKOVIĆ, Milica, Aleksandra MARKOVIĆ, Ranka STANKOVIĆ. FrameNet as a Tool for Tracing Semantic Development in FLA. Case of Lexical Unit “uspomena” (eng. ~memory.n) in

- School-Age Children in Serbia. Kristina Š. Despot, Ana Ostroški Anić, Ivana Brač (eds.). *Lexicography and Semantics*. Book of Abstracts of the XXI EURALEX International Congress. Institut za hrvatski jezik, 2024, 59–62.
- FILLMORE, Ch. Frame Semantics and the Nature of Language. *Annals of the New York Academy of Sciences* 280 (1976): 20–32.
- FILLMORE, Charles J. Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm: Selected Papers from SICOL-1981*. Seoul: Hanshin Publishing Company, 1982, 111–137.
- FILLMORE, Charles J. *Form and Meaning in Language, Vol. 1: Papers on Semantic Roles*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.
- GEERAERTS, Dirk. The Interaction of Metaphor and Metonymy in Composite Expressions. René Dirven, Ralf Pörings (eds.). *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. New York: De Gruyter Mouton, 2002 [1995], 435–468.
- GOOSSENS, Louis. Metaphonymy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in Expressions for Linguistic Action. Louis Goossens, Paul Pauwels, Brygida Rudzka-Ostyn, Anne-Marie Simon-Vandenbergen, Johan Vanparys (eds.). *By Word of Mouth: Metaphor, Metonymy and Linguistic Action in a Cognitive Perspective*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1995, 159–174.
- JOHNSON, Mark. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
- KLIKOVAC, Duška. *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Čigoja štampa, 2004.
- KLIKOVAC, Duška. *Semantika predloga. Studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet, 2006².
- KÖVECSES, Zoltán. The Metaphor–Metonymy Relationship: Correlation Metaphors are Based on Metonymy. *Metaphor and Symbol* 28/2 (2013): 75–88.
- LAKOFF, George, Mark JOHNSON. *Metaphors we Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- LITTLEMORE, Jeannette. *Metonymy: Hidden Shortcuts in Language, Thought and Communication*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- LYONS, John. *Semantics. Vol. 1–2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- MOSKOVLEVIĆ POPOVIĆ, Jasmina, Milica DINIĆ MARINKOVIĆ. O razvojnem korpusu pisanog srpskog jezika i mogućnostima primene u praćenju jezičkog razvoja. *Анали Филолошкој факултету* 27/2 (2015): 317–327.
- MOSKOVLEVIĆ POPOVIĆ, Jasmina. Prve reči i kako ih odrediti: teorijsko-metodološki problemi u proučavanju ranog leksičkog razvoja. Rajna Драгићевић (ур.). *Пућевима речи: Зборник у часићу проф. др Д. Горјуан-Премк*. Beograd: Филолошки факултет, 2017, 143–156.
- MURPHY, M. Lynne. *Lexical Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- NEUMAIR, Patrick A., Felix M. GEHRECKE, Stefan HARTMANN. A Frame-semantic Approach to Conceptual Metaphors in the Domain of Emotion. *Language and Cognition* 17 (2025): 1–18.
- RADDEN, Günter. How Metonymic are Metaphors? Antonio Barcelona (ed.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2003, 93–108.
- REGGIN, Lorraine D., Ligia E. GÓMEZ FRANCO, Olexandr V. HORCHAK, David LABRECQUE, Nadia LANA, Laura RIO, Gabriella VIGLIOCCO. Consensus Paper: Situated and Embodied Language Acquisition. *Journal of Cognition* 6/1 (2023): 1–63.
- RUIZ DE MENDOZA IBANEZ FRANCISCO JOSÉ, Alicia GALERA-MASEGOSA. Going Beyond Metaphonymy: Metaphoric and Metonymic Complexes in Phrasal Verb Interpretation. *Language Value* 3(1) (2011): 1–29.
- RUPPENHOFER, Josef, Michael ELLSWORTH, Miriam R. L. PETRUCK, Collin F. BAKER, Charles J. JOHNSON, Jan SCHEFFCZYK. *FrameNet II: Extended Theory and Practice*. Berkeley: International Computer Science Institute, 2016.
- TERRY, Amanda. Metaphonymies we Die by: The Influence of the Interactions between Metaphor and Metonymy on the X-phemistic Conceptualization of Death. *Lexis* 16 (2020): 1–27.
- TOMASELLO, Michael. *Constructing a Language: A Usage-based Theory of Language Acquisition*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003.
- TOMASELLO, Michael. Cognitive Linguistics and First Language Acquisition. Dirk Geeraerts, Hubert Cuyckens (eds.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 1092–1112.
- TRTOVAC, Aleksandra, Vasilije MILNOVIĆ, Cvetana KRSTEV. The Serbian Part of the ELTeC—from the Empty List to the 100 Novels Collection. *Infotheca-Journal for Digital Humanities* 21.2 (2021): 7–25.
- UTVIĆ, Miloš. *Izgradnja referentnog korpusa savremenog srpskog jezika*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013.

WELLSBY, Matthew, Penny M. PEXMAN. The Influence of Bodily Experience on Children's Language Processing. *Topics in Cognitive Science* 6 (2014): 425–441.
 VIHMAN, Marilyn May. *Phonological Development*. Oxford: Blackwell, 1996.

Milica Dinić Marinković
 Aleksandra Marković

WHEN PLACE REMEMBERS: THE CONCEPTUALIZATION OF THE LEXICAL UNIT USPOMENA IN THE PERIOD OF COMPULSORY EDUCATION

S u m m a r y

This paper examines the development of the meaning of the lexical unit *uspomena* ('memory.n', frame: Remembering_experience) in primary school students' written production in Serbian. The analysis is based on data from a developmental corpus of written texts produced by students from grades 3 to 8 and combines two analytical frameworks: FrameNet and conceptual analysis. The results indicate that, at this stage of development, the meaning of the lexical unit *uspomena* is not yet fully stabilized within its conventional structure but instead is undergoing a process of systematic reorganization.

We determined the core and peripheral frame elements in the conventional usage of this frame in Serbian (in the Serbian reference corpora), as well as their grammatical realizations. The FrameNet-based analysis of the schoolchildren's usage shows that the aforementioned shifts are reflected in the redistribution of frame elements, most notably in the increased prominence of the element *Place*, which does not belong to the canonical frame. Rather than functioning as a peripheral element, *Place* participates in a wide range of configurations and assumes roles that are not predicted by the conventional structure. At the same time, the absence or marginalization of elements associated with internal states further points to an ongoing reconfiguration of the semantic structure of the lexical unit. Conceptual analysis demonstrates that these patterns are systematic and cognitively motivated. In the analyzed data, memories are consistently conceptualized as objects: they can be located in space, possessed, left behind, lost, transferred, or destroyed, and are closely tied to specific places. Spatial relations thus play a structuring role in the organization of meaning, indicating that the concept of memory is grounded in relations between entities, locations, and experiences, rather than exclusively in internal mental representation.

These patterns are shaped through the interaction of metaphorical and metonymic processes, particularly in configurations in which place stands for events, experiences, or experiencers. From a developmental perspective, the findings point to a trajectory of abstraction in which externally grounded, spatially organized representations are gradually reanalyzed and internalized as mental content. The development of meaning thus proceeds not as a linear acquisition of predefined structures, but as a process of progressive reorganization and differentiation of initially overlapping conceptual configurations.

Overall, the results show that the meaning of *uspomena* is organized around stable, spatially grounded patterns of conceptualization that persist throughout the entire period of compulsory education, highlighting the importance of integrating frame-semantic and cognitive approaches in the study of lexical semantic development in first language acquisition.

Милица Динић Маринковић
 Универзитет у Београду
 Филолошки факултет
 Катедра за општу лингвистику
 Центар за примењену лингвистику
 Студентски трг 3, 11000 Београд, Србија
 milica.dinic.marinkovic@fil.bg.ac.rs

(Примљено: 1. априла 2026;
 прихваћено: 19. маја 2026)

Александра Марковић
 Институт за српски језик САНУ
 Ђуре Јакшића 9, 11000 Београд, Србија
 aleksandra.markovic@isj.sanu.ac.rs